

Wydział Pedagogiki i Psychologii  
Zakład Psychologii Ogólnej

Barbara ALBERT

**Analiza porównawcza Testu do badania twórczych postaw intelektualnych HDYT  
Gary A. Davisa i Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH S. Popka**

A Comparative Analysis of the Test Used for Studying the Creative Intellectual Attitude HDYT by  
Gary A. Davis and a Questionnaire of Creative Behaviour KANH by Stanisław Popek

Analizując problematykę aktywności człowieka w uczeniu się i działaniu nie sposób pominąć znaczenia stymulatorów tej aktywności. Efekty uczenia się zależą od wielu różnych czynników. Można je ująć w trzy duże grupy. Są to: właściwości ucznia, sytuacja uczenia się i właściwości nauczyciela (Włodarski 1974). Włodarski charakteryzując osobę uczącą się podkreśla rolę cech gatunkowych, rozwojowych i indywidualnych. Wśród właściwości indywidualnych wymienia on: płeć, inteligencję, zdolności specjalne, zainteresowania, nastawienia, poziom aspiracji i motywy uczenia się.

Z uwagi na tematykę tego opracowania interesować mnie będą takie cechy jednostki, które decydują o osiągnięciu przez nią wysokich efektów uczenia się i działania. Część spośród tych jednostek wykazuje się osiągnięciami twórczymi. Dotyczy to przypadków, gdy zdolności (uzdolnienia) twórcze ujawniają się w działaniu, ponieważ zdolności potencjalne nie pokrywają się z realizacyjnymi. Podejście badawcze akcentujące cechy osobowości ludzi twórczych ma istotne znaczenie przy rozpatrywaniu problemu twórczości poza innymi kategoriami, w których ujmuje się twórczość: jako dzieło, proces, jako wynik warunków społecznych lub szerzej zewnętrznych (Strzałecki 1969).

W literaturze psychologicznej można znaleźć poglądy ujmujące twórczość jako zespół zdolności (właściwości) intelektualnych oraz jako zespół cech osobowościowych. Definicje, które opisują cechy charakteryzujące twórców są wyrazem zarówno ogólnych koncepcji teoretycznych, jak i wynikiem badań empirycznych. Początkowo charakterystyki osobowości twórców dokonywano

za pomocą metody biograficznej, ale dalsze prace nad twórczością i ludźmi twórczymi metodami identyfikacji cech psychicznych warunkujących aktywność twórczą wiązały się z konstruowaniem psychometrycznych narzędzi badawczych. Pomiaru cech osób twórczych dokonywano za pomocą technik kwestionariuszowych. Znaczące badania prowadzili m.in.: MacKinnon nad osobowością twórczych architektów i Cattell nad osobowością twórczych naukowców (Strzałecki 1969). Naukowcy z Kalifornijskiego Instytutu Badań i Pomiaru Osobowości (IPAR) prowadzili badania nad osobowością twórców w celu poznania mechanizmów osobowościowych jednostek szczególnie wartościowych społecznie. W wyniku badań wyodrębnili pięć głównych cech charakteryzujących osobowość twórczą: silne ego, wyższa inteligencja, wysoka tolerancja na sprzeczne doświadczenia, wyższy od przeciętnego w populacji poziom zaburzeń psychicznych oraz specyficzna forma uspołecznienia i niezależności (Trzebiński 1980).

Ponomariew (1976a, 1976b) przytacza kilkadziesiąt cech osobowości ludzi twórczych, Stein (za: Strzałecki 1969) na podstawie badań amerykańskich podaje wykaz zawierający dwanaście grup cech osób twórczych. Mimo rozbieżności w wynikach badań można jednak zestawić wiele cech ludzi twórczych systematycznie potwierdzanych przez różnych autorów. Synteza taka nie jest łatwa ze względu na odmienność stosowanych kryteriów twórczości oraz używanie różnych narzędzi pomiaru. Dlatego w literaturze przedmiotu nie ma pełnej syntezy dotyczącej cech osobowości, inteligencji i uzdolnień ludzi twórczych. Trudno także podać jeden wyraźny profil ich osobowości.

W historii badań nad twórczością zauważa się przejście od badania jej od strony intelektualnej w kierunku poznawania struktury uzdolnień specjalnych i twórczych w powiązaniu z procesami emocjonalno-motywacyjnymi. Obecnie uważa się, że talent i zdolności są warunkiem koniecznym, choć niewystarczającym do twórczości. Przykładem takiego stanowiska jest wypowiedź MacKinnona, którą przytacza Rozet:

Nieprawdą jest, że człowiek inteligentniejszy musi być też bardziej twórczy. Nie chcę przez to powiedzieć, że ilość i jakość procesów intelektualnych nie ma żadnego związku z aktywnością twórczą. Procesy te mają oczywiście duże znaczenie, lecz same — przy braku innych cech i zdolności — nie zapewniają osiągnięć twórczych (Rozet 1982, s. 224).

W literaturze przedmiotu spotkać można wiele poglądów o dominującej roli osobowości w procesie twórczym. Na szczególną uwagę zasługują te, które twórczość wiąże z zasadniczą przemianą struktury osobowości, dokonującą się pod wpływem specyficznej energii. Według niektórych koncepcji energia ta jest czynnikiem organizującym i ukierunkowującym działanie, w którym dochodzi do wyzwolenia ukrytych możliwości człowieka. Akcent położony jest w nich na rozwój osobowości, na jej integrację i samourzeczywistnianie się. Maslow twierdzi, że „tworzenie jest (zazwyczaj) działaniem człowieka jako całości; jest on wtedy najpełniej zintegrowany, zjednoczony, wszystkim w jednym, ku jednemu

zmierzający, całkowicie podporządkowany służbie, fascynującej go sprawie” (Maslow 1983, s. 69). Liczne badania pozwalają na stwierdzenie, że twórcy odznaczają się niezwykle silną motywacją. Twórcze zachowanie rozpatrywane jest przez wielu psychologów jako wynik specyficznej postawy określanej mianem postawy twórczej. Najważniejszą cechą tej postawy twórczej jest otwartość. Termin „postawa twórcza” jest wieloznaczny; określa się nim cechy osobowości twórców. Popek przez postawę twórczą rozumie „aktywny stosunek do świata i życia, wyrażający się potrzebą poznania i świadomego przetwarzania zastanej rzeczywistości, a także własnego «ja»” (Popek 1990, s. 16). W tym ujęciu postawa twórcza obejmuje dwie sfery: poznawczą i charakterologiczną (motywacyjną).

Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH, którego autorem jest Popek, przeznaczona jest do badania różnic indywidualnych w zakresie postaw twórczych w sytuacji uczenia się i działania.

Kwestionariusz Davisa (1975) nazwany testem do badania twórczych postaw intelektualnych HDYT ujmuje różne wymiary osobowości twórczej. Davis uważa, że głównymi cechami twórczości są: oryginalność, pomysłowość, wysoki poziom energii i ciekawość, co zostało potwierdzone badaniami empirycznymi.

Celem tego opracowania jest próba dokonania analizy porównawczej wymienionych narzędzi badawczych, które zgodnie z intencją ich autorów mają służyć do diagnozy zdolności twórczych ludzi młodych. Kwestionariusz KANH i test HDYT stosowałam w badaniach młodzieży (Albert, „Annales UMCS”, sectio J, vol. III).

W celu ułatwienia czytelnikowi orientacji w poruszanej problematyce zamieszczono twierdzenia obu kwestionariuszy. W dalszej części artykułu omawiane będą założenia teoretyczne i zasady konstrukcji tych narzędzi badawczych oraz analizowane w aspekcie treściowym i formalnym, a także ocenione z punktu widzenia użyteczności w diagnozie twórczego zachowania.

Test do badania twórczych postaw intelektualnych HDYT Gary A. Davisa — Forma B  
(za: Jaślarowa 1980, s. 354-361)

1. Lubię gwar dużego miasta.
2. Często myślę w dziecinny sposób.
3. Jestem niezwykle wykształcony.
4. Jestem bardzo niezależny.
5. Bardzo chętnie działam impulsywnie.
6. Często filmy robią na mnie silne wrażenie.
7. Chciałbym mieszkać i pracować za granicą.
8. Jako dziecko ciągle majsterkowałem i budowałem różne rzeczy.
9. Chciałbym nauczyć się wspinaczki górskiej.
10. Zwykle wyżej oceniam opinie innych ludzi niż własną.
11. Posiadam wiele zainteresowań.
12. W wielu sprawach myślę i postępuję niekonwencjonalnie.
13. Chciałbym popробować spadochroniarstwa.

14. Wolę wcześniej przemyśleć i starannie zaplanować swoje wakacje.
15. Napisałem już kilka wartościowych tekstów.
16. Moi rodzice zajmują się sztuką czynnie lub też bardzo się nią interesują.
17. Moi rodzice zawsze mieli jakieś hobby, albo zajmowali się rękodziełem.
18. Jestem osobą wrażliwą.
19. Mam artystyczną duszę.
20. Jestem systematyczny i uporządkowany.
21. Chciałbym żyć we wczesnym okresie osadnictwa w USA.
22. Jestem bardzo roztargniony, często nieobecny myślami.
23. Martwi mnie, że jestem uważany za naiwnego.
24. Często jestem twórczy lub pomysłowy.
25. Lubię znajdować nowe sposoby podejścia do problemu.
26. Zwykle natychmiast wskakuję do jeziora czy basenu, zamiast oswajając się z zimną wodą.
27. Jestem ryzykantem.
28. Chciałbym zostać zahipnotyzowany.
29. Lubię zimne, rześkie dni.
30. Wiele osób potrafi duchowo komunikować się na drodze pozazmysłowej percepcji z innymi ludźmi.
  31. Psychika rzeczywiście ma tajemniczą zdolność poznawania przeszłości człowieka.
  32. W możliwościach ludzkiej psychiki leży również przepowiadanie takich rzeczy, jak zagłada narodów, rezultat wyborów, zamachy stanu, itd.
  33. Wiele opowiadań o tajemniczych, czysto psychicznych zdarzeniach jest prawdziwych.
  34. Duchy za pośrednictwem mediów lub innych duchów mogą kontaktować się ze specjalnymi siłami psychicznymi.
  35. Latające talerze są gośćmi z innych planet.
  36. Silna koncentracja umysłowa może wywołać słabą siłę fizyczną.
  37. Lepiej jest żyć najpełniej jak można niż poszukiwać pokoju i szczęścia.
  38. Ważne jest umieć śmiać się z samego siebie.
  39. Lepiej jest być opanowanym, a nawet powściągliwym niż ekspresywnym emocjonalnie.
  40. Na świecie lepiej by się działo, gdyby młodzież była wychowywana bardziej surowo.
  41. Dobre malarstwo powinno wstrząsnąć widzem.
  42. Wiem, czym będę się zajmować za dziesięć lat.
  43. Oceniliby się wysoko pod względem zaufania do samego siebie.
  44. Ufam swoim zdolnościom intelektualnym.
  45. Martwię się swoimi błędami.
  46. Mam skłonności do cynizmu.
  47. Chciałbym pracować w zawodzie związanym z podróżami.
  48. Mam duże poczucie humoru.
  49. Zawsze albo rysowałem, albo malowałem.
  50. Wolę takie działania, których przebieg i rezultaty dają się przewidzieć.
  51. Chciałbym otrzymać prawo pilotażu (latania samolotami).
  52. Lubię samotnie zwiedzać nowe miasta, nawet ryzykując zagubienie się w nich.
  53. Należę do tzw. aktywnych, energicznych osób.
  54. Z przyjemnością myślę o nowych i lepszych sposobach działania.
  55. Jestem bardzo ciekawy.
  56. Mam skłonności do traktowania w sposób dziecinny spraw prostych.
  57. Jestem dość oryginalny i posiadam wyobraźnię.
  58. Miałem i mam liczne zainteresowania i hobby.
  59. Pewne moje przeszłe i obecne hobby mogłyby być uważane za niezwykłe.
  60. Jestem wielkim idealistą.

61. Lubię nonsensowne formy i jasne kolory współczesnej sztuki.
62. Cieszę mnie, w pewnym stopniu, sytuacje niepewności w moim życiu.
63. Moje pomysły często są uważane za niepraktyczne, a nawet „dzikie”.
64. Chciałbym być uważany za osobę uprzejmą i stałą w odniesieniu do sfery emocjonalnej.
65. Bardzo liczę się z tym, co inni o mnie myślą.
66. Lubię bawić się z dziećmi w berka, klasy itp.
67. Mam poważne, a nie entuzjastyczne podejście do życia.
68. Jestem osobowością refleksyjną.
69. Mógłbym wysoko ocenić się w skali intuicji bądź wnikliwości.
70. Unikam takich przedsięwzięć, które są choć trochę straszne, niepokojące.
71. Lubię pewne zapachy ciała.
72. Chciałbym wybrać taki kierunek studiów, na który 50% osób nie zdaje egzaminu.
73. Jestem w stanie pracować intensywnie przez kilka godzin nad jednym projektem, planem, pracą.
74. Lubię nowe pomysły i nowe podejście do problemów.
75. Jestem dowcipny.
76. Często staję się absolutnie pochłonięty jakimś nowym pomysłem.
77. Mieszkam w pokoju, w którym zwykle panuje bałagan.
78. Na wakacjach wolę dobry motel niż camping.
79. Jestem zdecydowanie przeciwko środkom chemicznym wywołującym halucynacje i inne podobne, dziwne efekty.
80. Chciałbym zacząć jeździć na nartach.
81. Doceniam rolę warunków estetycznych.
82. Większość moich znajomych, przyjaciół to osoby niekonwencjonalne.
83. Słowo „szybki” świetnie mnie opisuje.
84. Próbuję używać metafor i analogii w tym, co piszę.
85. Jestem zmiennego usposobienia.
86. Mogę być uważany za osobę spontaniczną.
87. Jestem zaangażowany w wiele poczynań o charakterze twórczym.
88. Mam zabawowe podejście do wielu rzeczy.
89. Jestem zawsze otwarty na nowe idee i nowe czynności.
90. W trakcie uczęszczania do szkoły miałem wiele zleconych zajęć.
91. Brałem udział w przedstawieniach teatralnych.
92. Mam zwyczaj wypowiadać otwarcie swoje opinie.
93. Korzyści finansowe są dla mnie bardzo istotne.
94. Często rozmyślam o moich dobrych i złych stronach.
95. Często uczęszczam na koncerty.
96. Moi rodzice zwiedzają galerie sztuki i muzea.
97. Lubię pracę z nieprzewidywanymi trudnościami.
98. Uważam, że zwiedzanie muzeów jest zabawne.
99. Myślę, że stare poddasza są na ogół brudne i nieinteresujące.
100. Potrafię na całe godziny „przepaść” w księgarni, przeglądając interesujące książki.
101. Czasem jestem tak zafrapowany nową ideą, że całkowicie zapominam o tym, co powinienem robić.
102. Rozkładałam nieraz różne mechanizmy na części, aby zobaczyć, jak funkcjonują.

Kilkanaście itemów testu HDYT to twierdzenia z relacją negatywną do twórczości, dlatego do nich stosuje się odwrotną punktację niż do pozostałych; dotyczy to następujących twierdzeń: 3, 10, 14, 20, 23, 39, 40, 42, 45, 50, 64, 65, 67, 70, 79, 93, 99.

Test HDYT składa się z sześciu skal wyodrębnionych w wyniku zastosowania anlizy czynnikowej. W obrębie poszczególnych skal G. A. Davis wyróżnia podskale, które jego zdaniem odpowiadają podstawowym wymiarom osobowości twórczej, a za najbardziej znaczące uważa on twierdzenia tworzące skalę I. Przedstawiam je wraz z itemami odnoszącymi się do nich. Z uwagi na słabą jakość techniczną przedruku (za: Jaślarowa, 1980, s. 352) w tekście znalazły się błędy; kilka twierdzeń występuje dwukrotnie w obrębie jednej lub dwu skal jednocześnie, za to inne zostały pominięte. W tych przypadkach kierując się treścią itemów przyporządkowano je właściwym skalom.

Skala I — Energetyka, oryginalność; podskale: oryginalność, energetyka, ciekawość; twierdzenia: 7, 12, 19, 22, 24, 25, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 61, 63, 69, 71, 73, 74, 76, 82, 83, 86, 87, 89, 101, 102.

Skala II — Twórcze zainteresowania i czynności twórcze; podskale: zainteresowania artystyczno-estetyczne, refleksyjność, hobby, twórczy rodzice; twierdzenia: 8, 16, 17, 18, 49, 58, 60, 68, 81, 85, 91, 94, 95, 96.

Skala III — Twórcze pisanstwo, pociąg do różnorodności; podskale: twórcze pisanstwo i różnorodność; twierdzenia: 1, 11, 15, 46, 62, 84, 100.

Skala IV — Wiara w siebie i poczucie humoru; podskale: niezależność i wiara w siebie oraz humor; twierdzenia: 4, 10, 23, 37, 39, 43, 44, 45, 48, 65, 75, 92, 98.

Skala V — Niezależność, giętkość, wiara w istnienie zjawisk parapsychologicznych; podskale: niezależność, giętkość oraz wiara w zjawiska parapsychologiczne; twierdzenia: 3, 14, 20, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 42, 47, 64, 77, 79.

Skala VI — Poszukiwanie stymulacji, podejmowanie ryzyka, skłonności zabawowe; podskale: stymulacja, podejmowanie ryzykownych zadań, pociąg do zabawy; twierdzenia: 2, 5, 6, 9, 13, 21, 26, 27, 28, 29, 31, 38, 41, 50, 51, 56, 66, 67, 70, 72, 78, 80, 88, 90, 93, 97, 99.

Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH — I S. Popka  
(Popke 1990, s. 49-53)

1. Mam dużą łatwość w tworzeniu własnych tekstów i wypowiedzi.
2. Bardzo szybko przystosowuję się do nowych i nieznanych wcześniej sytuacji i poglądów.
3. Każde poznane zjawisko, bądź nowe doświadczenie, analizuję z punktu widzenia własnego zachowania się, dlatego niczego nie przyjmuję bezkrytycznie.
4. Gdy z konieczności podejmuję samodzielne zadania w nowych i trudnych sytuacjach, zauważam u siebie cechy działań chaotycznych.
5. Obserwuję rzeczy i zjawiska dokładnie, gdy jestem ukierunkowana(y) przez nauczyciela-wykładowcę.
6. Lubię dominować. Czuję się dobrze, gdy inni podporządkowują się moim decyzjom i gdy przyznają mi rację.
7. Dążę do stosowania dobrze wypróbowanych i utrwalonych sposobów zachowania się, reguł pracy, form zabawowych, a także powszechnie stosowanych obyczajów.
8. Ucząc się samodzielnie planuję zakres i strukturę treści. Jestem w tym zakresie samowystarczalna(y) i nie zabiegam o pomoc innych osób.

9. Czuję się dobrze w zespole, ponieważ mogę naśladować to, co robią inni.
10. Liczę się z przeciwnymi racjami. Szanuję niezależność i samodzielność innych nawet wówczas, gdy jestem przekonana(y), że się mylą i można ich uznać za przeciwników.
11. Na ogół zachowanie i realizację zadań uzależniam od osób przełożonych (nauczycieli, rodziców).
12. Staram się działać rozważnie, ale nie sugeruję się wzorami przyjętymi od innych, lecz tworzę własne reguły postępowania.
13. Ucząc się nastawiam się głównie na zapamiętywanie i zrozumienie treści.
14. Jestem stała(y) i nieustępliwa(y) w swoich poglądach, dlatego z trudem znoszę konieczność zmian i dostosowania się do nowych sytuacji.
15. Staram się zawsze samodzielnie organizować własny czas, pracę, naukę i wówczas działam najskuteczniej.
16. Nie przejawiam uzdolnień artystycznych w dziedzinie muzyki, plastyki bądź literatury.
17. W nowym towarzystwie lub nowych sytuacjach życiowych czuję się jak sparaliżowana(y), mimo że wiem, jak należy działać i jak się zachować.
18. Swoje wyobrażenia o przyszłości opieram ściśle na obserwowanych faktach z przeszłości, dlatego nie fantazjuję bez pokrycia.
19. Ucząc się nie poprzestaję na zrozumieniu zagadnienia, ale samorzutnie dążę do jego krytycznej oceny oraz różnych kombinacji, na bazie poznanych treści, tworzę własne, nieraz „dzikie” pomysły.
20. Chodzę własnymi ścieżkami, a podejmowane zadania staram się wykonywać inaczej niż rówieśnicy.
21. Jestem uzdolniona(y) artystycznie w jednej dziedzinie sztuki.
22. Nie ukrywam entuzjazmu czy nadmiaru energii, toteż działam szybko i bezpośrednio. Nie znoszę sytuacji, gdzie się nic nie dzieje. Gdzie tylko mogę, realizuję swoje pomysły, nawet wbrew innym.
23. Nie przejawiam zainteresowań konstrukcyjnych. Mam trudności z prostymi przeróbkami technicznymi.
24. Wobec nowości jestem ostrożna(y) i przyjmuję postawę nieufną.
25. Dość łatwo tworzę wizję świata i rzeczy, dla których trudno znaleźć odbicie w codziennej rzeczywistości.
26. Na ogół sam(a) wybieram sposoby zachowania się i pokonywania trudności, niezależnie od dobrych rad i wskazówek osób przełożonych.
27. Zmieniam swoje poglądy i zachowanie w zależności od sytuacji lub bez wyraźnych powodów.
28. Jestem stała(y) w poglądach i dlatego z trudem zmieniam sposób rozumienia zjawisk i rzeczy.
29. Przejawiam dużą ciekawość w stosunku do wszystkiego, co nas otacza. Samodzielnie obserwuję rzeczy i zjawiska.
30. Na ogół nie martwię się tym, co przyrzekłam(em) zrobić przed kilkoma dniami.
31. Różnorodne zadania i wszelkie trudności staram się rozwiązywać wg poznanych zasad.
32. Zależy mi szczególnie na realizowaniu zobowiązań wobec innych, a w razie niepowodzenia gotowa(y) jestem ponieść nawet przykre konsekwencje.
33. Wszelkie trudności i zadania życiowe rozwiązuję samodzielnie, unikając powszechnie przyjętych zasad i sposobów.
34. Podejmuję wykonanie zadania dopiero wówczas, gdy uzyskam od osób kierujących lub przełożonych odpowiednią instrukcję realizacji i gdy znajduję się pod kontrolą.
35. Uczę się skutecznie tylko wówczas, gdy ktoś inny kieruje moim sposobem przyswajania materiału, a także doбором treści.
36. Lubię wszystko poznawać i doświadczać, nawet bez praktycznego celu, ale nie przyjmuję nowości bezkrytycznie.

37. Podczas długotrwałej pracy lub przy trudniejszych zadaniach zmniejszam się, zmieniam zainteresowania lub w ogóle przestaję na pewien okres działać aktywnie.

38. Jestem sprawna(y) w operowaniu narzędziami, przyborami. Skutecznie konstruję i ulepszam urządzenia we własnym otoczeniu.

39. Mam stałe poglądy na życie, dlatego w małym stopniu korzystam z bieżących doświadczeń i dziejących się wypadków.

40. Jestem stała(y) i konsekwentna(y) w dążeniach, mimo niepowodzeń, przeciwności losu i braku akceptacji ze strony otoczenia.

41. Nie znoszę przeciwnych zdań i opinii, dlatego jestem konsekwentna(y) w atakowaniu i niszczeniu przeciwników.

42. Rozumienie zjawisk uzależniam od rzeczowych argumentów, dlatego bez żalu i specjalnych trudności zmieniam poprzedni punkt widzenia.

43. Nie lubię nadmiernego ślęczenia nad jakimś zadaniem. Przejawiam raczej praktyczny stosunek do dnia codziennego.

44. Jestem wytrwała(y) i mało interesuję się opiniami innych ludzi o swoich sukcesach bądź porażkach, dlatego uparcie dążę do celu.

45. Ciągle odnoszę wrażenie, że robię źle, że jestem gorsza(y) od innych, a to pozbawia mnie odwagi w działaniu.

46. Lubię poznawać różnorodne zjawiska. Pogłębiając wiedzę na interesujące mnie tematy bez inspiracji z zewnątrz.

47. Ucząc się dbam o dokładne opanowanie materiału, tak pod względem istoty treści, jak też układu formy, tj. kolejności, ich zakresu i wzajemnych powiązań.

48. Nie lubię kierować. Wolę, gdy inni podejmują decyzje dotyczące mojej osoby, co i jak mam robić i jak postępować.

49. Zazwyczaj staram się inicjować nowe zadania, nowe sposoby rozwiązań, uprzedzając w tych działaniach przełożonych.

50. Potrafię wymyślać nowe sposoby rozwiązań technicznych.

51. Przywiązuję się do wyuczonych form wypowiedzi, a nawet frazesów, mam trudności w wymyślaniu samodzielnych zwrotów językowych, tekstów i opowiadań.

52. Mimo dobrej znajomości zagadnienia nie wypowiadam sądów, gdyż lękam się ośmieszenia i konieczności uzasadnienia własnych racji.

53. Ucząc się nowego materiału potrafię go połączyć z posiadaną wiedzą, a treści według mnie mało istotne świadomie pomijam.

54. Jestem gotowa(y) wycofać się z poprzedniego stanowiska, jeżeli uznam, że nie mam racji, nie ukrywam przed otoczeniem popełnionych błędów, ale też nie ulegam łatwo jego naciskom.

55. W sumie jestem zadowolona(y) ze swego postępowania. Krytykę uważam za złośliwą zazdrość.

56. Ucząc się zapamiętuję materiał łączący się w logiczną całość ze znanym materiałem, pozostałe treści pomijam.

57. Ucząc się z książki albo słuchając wypowiedzi nauczyciela czy kolegów, potrafię wszystko dobrze zapamiętać, a następnie powtórzyć, bez potrzeby zrozumienia treści.

58. Jestem niezależna(y), gdyż wiem, że mam znacznie wyższe możliwości niż inni ludzie.

59. W razie awarii prostego urządzenia domowego nie dokonuję samodzielnie naprawy, gdyż nie mogę zrozumieć przyczyny uszkodzenia.

60. Nie lękam się wypowiadania własnych sądów nawet wobec osób przełożonych i z autorytetem, mim że bywam nieraz ośmieszana(y).

Kwestionariusz KANH tworzą cztery skale, z których każda obejmuje po piętnaście twierdzeń. Skale: nonkonformizm (N) i zachowanie heurystyczne (H) odnoszą się do postawy twórczej, natomiast skale: konformizm (K) i zachowanie



algorytmiczne (A) stanowią przeciwieństwo tej postawy. Sfera poznawcza (intelektualna) obejmuje skale A i H, a sfera charakterologiczna (motywacyjna) — skale K i N. Konkretna jednostka badana za pomocą KANH może posiadać cechy wymienione w różnych skalach, a o tym, czy badana osoba reprezentuje typ twórczy bądź odtwórczy, decyduje przewaga właściwości w odpowiednich skalach i sferach.

Skala K (konformizm) — sfera charakterologiczna — postawa odtwórcza; twierdzenia: 4, 7, 11, 14, 17, 24, 27, 30, 34, 37, 41, 45, 48, 52, 55.

Skala A (zachowanie algorytmiczne) — sfera poznawcza — postawa odtwórcza; twierdzenia: 5, 9, 13, 16, 18, 23, 28, 31, 35, 39, 43, 47, 51, 57, 59.

Skala N (nonkonformizm) — sfera charakterologiczna — postawa twórcza; twierdzenia: 2, 6, 10, 15, 20, 22, 26, 32, 36, 40, 44, 49, 54, 58, 60.

Skala H (zachowanie heurystyczne) — sfera poznawcza — postawa twórcza; twierdzenia: 1, 3, 8, 12, 19, 21, 25, 29, 33, 38, 42, 46, 50, 53, 56.

Test HDYT (How do you think? — Jak myślisz?) G. A. Davisa został skonstruowany na podstawie dwóch równorzędnych hipotez:

1. Istnieją postawy, motywacje, zainteresowania, wartości i inne cechy osobowości predysponujące do myślenia i zachowania twórczego. Na przykład niezależność, pewność siebie i postawa nonkonformistyczna wpływają na twórczość innowacyjną. Osoba twórcza jest na ogół energiczna, spontaniczna, lubiąca przygodę, zdolna do podjęcia ryzyka i robienia pomyłek. Posiada skłonność do bycia ciekawą, pociąga ją to co skomplikowane i tajemnicze, ma szerokie zainteresowania i jest otwarta dla nowych idei i doświadczeń. Większość badań potwierdza jako ważne posiadanie przez nią następujących cech: dziecięcej bez troski, dobrze rozwiniętego poczucia humoru oraz bardziej poważnego poczucia artystycznego i estetycznego. Niektóre studia sugerują charakterystyczną dla niej uczuciowość, wrażliwość, idealizm, refleksyjność, demonstrowany cynizm.

2. Biograficzne dane dotyczące wcześniejszych twórczych zainteresowań, postaw i działań są znakomitymi predyktorami przyszłych twórczych zainteresowań i poczynań. Większość twórczych jednostek jest w pełni świadoma swoich wyjątkowych zdolności i doświadczeń, potrafi dokładnie odpowiedzieć na pytanie zawarte w testach na temat ich własnej twórczości (czy są twórczy), pomysłowości, oryginalności, wynalazczości, jak również dziedziny, która angażuje ich aktywność twórczą (sztuka, nauka, pisanstwo, teatr lub niespotykane hobby) (za: Jaślarowa 1980, s. 348-349).

Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH Popka jest oparty na interakcyjnym modelu zdolności tegoż autora. Model ten jest konstruktem teoretycznym zdolności i ich uwarunkowań środowiskowych. Uwzględnia on interakcje genotypu i środowiska; zdolności intelektualne, uzdolnienia specjalne oraz uzdolnienia twórcze mieszczą się w obrębie osobowości, motywacja jest usytuowana w tym modelu na pograniczu genotypu i środowiska, przy czym wyodrębnione zostały różne rodzaje środowisk: rodzina, grupy rówieśnicze, szkoła, środowisko ekologiczne (Poppek 1990). Autor KANH przyjął założenie, że zdolności ujawniają się w działaniu lub przez produkty działania, dlatego wprowadza podział na zdolności realizacyjne i potencjalne, które się ze sobą nie pokrywają. Możliwości realizacyjne zostały określone jako postawa twórcza — decydują o tym możliwości poznawcze, wykonawcze i siła motywacji. Poppek przyjmuje, że na postawę twórczą składają się dwie sfery: poznawcza (intelek-

tualna) i charakterologiczna (motywacyjna). Pomiar cech kreatywnych osobowości dokonywany jest za pomocą KANH na kontinuum: zachowanie algorytmiczne — zachowanie heurystyczne odnośnie do sfery poznawczej i konformizm — nonkonformizm w obrębie sfery charakterologicznej, mimo że osobom twórczym przypisuje się cechy ze skal: zachowanie heurystyczne i nonkonformizm, a skale: zachowanie algorytmiczne i konformizm stanowią przeciwieństwo postawy twórczej. Jest to warte podkreślenia, gdyż konkretna jednostka badana przy użyciu KANH charakteryzować się może cechami z różnych skal. O tym, czy reprezentuje ona typ twórczy bądź odtwórczy, decyduje przewaga właściwości w określonych skalach. Autor kwestionariusza KANH szczegółowo określa cechy należące do czterech omawianych skal.

Porównując założenia teoretyczne i treść itemów Testu HDYT Davisa i Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH Popka zauważa się dużą zbieżność w cechach charakteryzujących osobowość twórczą. Osobowość stanowi tu strukturę nadrzędną wobec zdolności twórczych. Oba kwestionariusze ujmują różne wymiary osobowości twórczej. Ich autorzy podkreślają znaczenie motywacji w aktywnym realizowaniu się potencjalnych możliwości poznawczych jednostki. Wielu badaczy (m.in. Taylor, Smith, Ghiselin, MacKinnon) zwraca uwagę na fakt, że testy do badania twórczości Guilforda nie wykazują istotnej korelacji z „rzeczywistą” produktywnością. Davis uważa, że jest to wynikiem „niedoceniań doraźnych i względnie stałych czynników motywacyjnych, które ukierunkowują twórcze myślenie na różne rodzaje wyników, równocześnie wybiórczo aktywizując dostosowane do nich schematy czynnościowe” (za: Jaślarowa 1980, s. 348). Uwzględnienie w równym stopniu sfery poznawczej i motywacyjnej w kwestionariuszu KANH zasługuje więc na szczególną uwagę.

We współcześnie prowadzonych badaniach nad osobowością, w tym także nad osobowością twórcy, daje się zauważyć przejście od koncepcji samowiedzy do koncepcji danych behawioralnych. Test do badania twórczych postaw intelektualnych HDYT Gary A. Davisa jest metodą badania twórczej osobowości reprezentatywną dla teorii poznawczych. Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH Stanisława Popka skonstruowany na podstawie własnego, interakcyjnego modelu zdolności jest metodą badania osobowości twórcy, charakterystyczną dla teorii osobowości mieszczących się na pograniczu koncepcji humanistycznych i poznawczych.

Obie analizowane metody badawcze są kwestionariuszami osobowości (wbrew nazwie „Test” HDYT). Pomiar cech dokonywany jest na podstawie samooceny badanych osób. Przyjmując za autorami tych narzędzi, że osoby badane przy ich użyciu są świadome swych zdolności twórczych i mogą dokładnie odpowiadać na zawarte tam pytania należy sądzić, że są one przydatne w badaniach twórczych postaw młodzieży. Wersja Kwestionariusza Twórczego Zachowania dla młodzieży ma symbol KANH — I. Na bazie KANH — I oprar-

cowany został kwestionariusz służący do badania nauczycieli szkół podstawowych, średnich i uczelni wyższych. Obie wersje różnią się jedynie formą twierdzeń, a treść itemów jest identyczna. W przypadku młodzieży badanie polega na samoopisie zachowania się, natomiast ocena postawy twórczej bądź odtwórczej nauczycieli dokonywana jest pośrednio przez ustosunkowanie się ich do określonych typów zachowania młodzieży. Sposób udzielania odpowiedzi przez nauczycieli pozwala na poznanie ich własnych nastawień. Pod względem formalnym omawiane metody badawcze różnią się między sobą liczbą twierdzeń i skal kwestionariusza, liczbą kategorii odpowiedzi i techniką obliczania wyników. KANH zawiera 60 twierdzeń ujętych po 15 w czterech wyodrębnionych skalach: K, A, N, H. HDYT składa się ze 102 itemów tworzących 6 skal, przy czym poszczególne skale reprezentowane są tu przez różną liczbę twierdzeń. Skale mają różną rangę, najważniejsza według Davisa jest skala I. System odpowiedzi w KANH ma trzy kategorie (0-2 punkty), a w HDYT jest pięciostopniowy (1-5 punktów); 17 twierdzeń HDYT ma odwrotną punktację. Wynik w Teście HDYT jest całościową oceną uzyskaną przez zsumowanie pojedynczych ocen dla poszczególnych itemów. (Sądzę, że można też obliczać wyniki oddzielnie dla każdej z sześciu skal). Technika obliczania wyników w kwestionariuszu KANH jest odmienna. Można obliczać wyniki dla poszczególnych skal, sfer (poznawczej i charakterologicznej) i postaw (twórczej i odtwórczej), wykorzystując sumę bądź różnicę między wartościami na kontinuum cechy tej samej sfery. Autor KANH podaje dwie wersje obliczania wyników zależnie od celu badania i potrzeb (charakterystyka indywidualnego przypadku lub grupy).

Psychometria stawia testom określone wymagania. Powszechnie przyjmuje się, że dobrze przygotowane testy są odpowiednio wystandaryzowane i znormalizowane, cechuje je wysoka rzetelność i trafność, duża obiektywność, moc dyskryminacyjna i ekonomiczność (Brzeziński 1980, Nowakowska 1978, Magnusson 1981).

Ograniczę się do omówienia rzetelności i trafności obu porównywanych narzędzi badawczych. Test HDYT Davisa ma wysoki współczynnik rzetelności. W wersji pierwotnej A składającej się ze 111 twierdzeń współczynnik korelacji wynosi 0,924, a w wersji B (stosowanej w moich badaniach) współczynnik korelacji jest równy 0,933. Trafność Testu do badania twórczych postaw intelektualnych ocenia się również wysoko. Współczynnik korelacji testu HDYT z zastosowanym przez Davisa kryterium praktycznym (oceny za wykonanie różnego typu czynności o charakterze twórczym) wynosi 0,941. Test stosowany był przez Davisa do badań studentów, ale sądzi on, że można go używać do badania także innych populacji (Davis 1975). Test HDYT po odpowiednim zmodyfikowaniu zastosowała po raz pierwszy w Polsce Młynarska w badaniach postaw społecznych młodzieży (Jaślarowa 1980).

Rzetelność Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH — I Popka jest

wysoka. Współczynnik korelacji tego narzędzia badawczego został obliczony w wyniku przeprowadzenia badań młodzieży w wieku 12-18 lat i wynosi 0,79-0,87, zależnie od skal i wieku osób badanych (Głuszak 1983, Wielgat 1984). Trafność diagnostyczna KANH — I została ustalona na podstawie badań empirycznych młodzieży klas drugich i trzecich różnego typu szkół średnich (N=207, wiek osób badanych 16-17 lat). Kryterium ustalenia trafności diagnostycznej KANH — I stanowiły wyniki badań uzyskane przez tę młodzież w teście HDYT Davisa. Wartość współczynników korelacji wielokrotnej R wyników KANH — I z wynikami testu HDYT waha się w granicach 0,489-0,584 (Albert, „Annales UMCS”, Sectio J, Vol. III). Wysokość podanych współczynników korelacji wskazuje na istotną zależność wyników uzyskanych przez osoby badane za pomocą obu tych narzędzi.

Oceniając Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH z punktu widzenia użyteczności w diagnozie twórczych zachowań należy stwierdzić, że jest to narzędzie pozwalające na dokładny pomiar cech dwu sfer osobowości: poznawczej i motywacyjnej, decydujących o postawie twórczej bądź odtwórczej.

Precyzyjne wyniki otrzymane w badaniu z użyciem KANH pozwalają na wnikliwą ich interpretację uwzględniającą specyfikę badań. Kwestionariusz KANH jest metodą ekonomiczną — badanie nie zajmuje wiele czasu, łatwo też obliczyć wyniki stosując klucz odpowiedzi, gdyż nie ma odwrotnej punktacji. KANH posiada szeroki zakres stosowalności; można go używać w badaniach zarówno młodzieży, jak i nauczycieli, co z pedagogicznego punktu widzenia ma istotne znaczenie praktyczne. Kwestionariusz KANH — I spełnia wymagania stawiane testom przez psychometrię (standaryzacja, normalizacja, rzetelność, trafność, obiektywność), należy więc rozpowszechnić jego stosowanie przez psychologów — praktyków zajmujących się problematyką diagnozy uzdolnień do zachowań twórczych (psychologia humanistyczna określa ten rodzaj uzdolnień mianem postawy twórczej). Jak twierdzi autor KANH „narzędzie nie mierzy konkretnych uzdolnień «do czegoś», w kategoriach dziedzin działalności, przedmiotu nauczania itp., ale pozwala na diagnozę ogólnych uzdolnień twórczych i odtwórczych w sferze poznawczej i motywacyjnej osobowości człowieka” (Poppek 1990, s. 47).

#### BIBLIOGRAFIA

- Albert B., *Ocena trafności diagnostycznej Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH — I* S. Popka, Lublin 1992.
- Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1980.
- Davis G. A., *In frumious persuit of the creative person*, „The Journal of Creative Behavior” 1975, vol. 9, nr 2.
- Głuszak M., *Niektóre parametry psychometryczne Kwestionariusza Twórczego Zachowania*, Lublin 1983 (nieopublikowana praca magisterska).

- Jaślarowa B., *Test do badania twórczych postaw intelektualnych HDYT Gary A. Davisa* [w:] K. Czarnecki (red.), *Metodologia i metody badań psychologicznych*, Katowice 1980.
- Magnusson D., *Wprowadzenie do teorii testów*, Warszawa 1981.
- Maslow A. H., *Postawa twórcza*, „Nowiny Psychologiczne” 1983, nr 8, 9.
- Nowakowska M., *Nieformalne ujęcie współczesnej teorii testów* [w:] L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii*, S. III. t. 3, Warszawa 1978.
- Ponomariew J. A., *Psychologija twórczestwa*, Moskwa 1976 a.
- Ponomariew J. A., *Psychologija twórczestwa i pädagogika*, Pädagogika, Moskwa 1976 b.
- Popek S., *Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH*, Lublin 1990.
- Rozet I., *Psychologia fantazji*, Warszawa 1982.
- Strzałęcki A., *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*, Warszawa 1969.
- Trzebiński J., *Osobowościowe warunki twórczości* [w:] J. Reykowski (red.), *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*, Warszawa 1980.
- Wielgat W., *Niektóre psychometryczne własności Kwestionariusza KANH na podstawie badań uczniów 12-15-letnich*, Lublin 1984 (nieopublikowana praca magisterska).
- Włodarski Z., *Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania*, Warszawa 1974.

#### SUMMARY

The article undertakes an attempt to provide a comparative analysis between the Test Used for Studying the Creative Intellectual Attitude HDYT by Gary A. Davis and a Questionnaire of Creative Behaviour KANH by Stanisław Popek. These research tools — as was intended by their authors are supposed to serve for diagnosing the creative abilities of young people.

After presenting both questionnaires, the theoretical assumptions and the principles of their construction were discussed. The comparative analysis of these research methods was conducted in the aspect of the subject matter and in the formal aspect. This comparison showed that the Questionnaire of Creative Behaviour KANH by Stanisław Popek has a number of advantages, which makes it a useful tool for psychologists — practitioners when they are to diagnose the creative abilities of young people.

